

ตัวอย่างการอ่านจับใจความ เรื่อง การทำความสะอาดเครื่องนุ่งห่มของชาววัง ของ ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย จากหนังสือศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2548 หน้า 36-39

1. เสื้อผ้าหรือเครื่องฉลองพระองค์ของเจ้านายและข้าราชการสำนักฝ่ายใน นอกจากจะแตกต่างจากเสื้อผ้าของคนสามัญด้านคุณภาพและสีสันทนแล้ว ยังมีลักษณะพิเศษสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เสื้อผ้าชาววังจะต้องมีกลิ่นหอมรยรินจากทั้งผ้านุ่งและผ้าห่ม จนเป็นที่กล่าวขวัญกันมาจนถึงทุกวันนี้ว่าไม่ชาววังจะไปนั่งที่ไหน แม้จะลุกไปนานแล้วก็ตามกลิ่นหอมที่กรุ่นกระจายจากผืนผ้าก็จะติดอยู่ ณ บริเวณนั้น ถึงกับมีคำพูดว่า ชาววังนั่งที่ไหนหอมติดกระดานที่นั่นเลยทีเดียว

2. ความหอมติดกระดานของผ้านุ่งห่มชาววังนั้น เกิดจากการซักทำความสะอาด ซึ่งเป็นวิธีที่ยุ่งยากซับซ้อนเสียทั้งเวลาและแรงงาน แต่ก็เป็วิธีเฉพาะของชาววัง ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาอันเฉลียวฉลาด ความช่างสังเกต ช่างทดลอง และความอดทนเป็นสำคัญ แม้ในสมัยโบราณจะยังไม่มีเครื่องมือทันสมัยอำนวยความสะดวกในการซักรีดเสื้อผ้า อีกทั้งผ้าที่เกิดจากกรรมวิธีการผลิตที่ค่อนข้างพิถีพิถัน เช่น มีการสอดเส้นโลหะประเภทเงินหรือทองผสมลงไปขณะถักทอ เช่น ผ้าเข็มขาบ ผ้าเยียรบับ ผ้าอัตลัด บางครั้ง ก็ยังมีการปักเครื่องอัญมณีค่าต่าง ๆ ลงบนเนื้อผ้า ทำให้การทำความสะอาดยิ่งยุ่งยากขึ้นอีก แต่กรรมวิธีของชาววังก็สามารถทำให้ผ้าชนิดต่าง ๆ นั้นมีพร้อมทั้งความสะอาดเรียบร้อย สวยงาม และหอมกรุ่น

3. กรรมวิธีการทำความสะอาดผ้าธรรมดา ๆ ก็ต้องเริ่มแยกกระหว่างผ้านุ่ง และ ผ้าห่ม ผ้านุ่งทั้งผ้าพื้นและผ้าลายทำความสะอาดโดยกรรมวิธีต้ม วิธีต้มผ้าของชาววัง เริ่มตั้งแต่ต้มน้ำด้วยภาชนะใหญ่ เล็กตามปริมาณของผ้า เมื่อน้ำเดือดจึงใส่ต้นชะลูดหอม ต้นชะลูดเป็นต้นไม้เนื้อหอม มีดอกเป็นช่อเล็ก ๆ สีขาว นำส่วนต้นมาหั่นเป็นฝอยเล็ก ๆ ตากแห้ง เวลาใช้จึงนำมาใส่ในน้ำต้มเดือด เพื่อให้กลิ่นหอมจากน้ำที่ต้มซึมซาบเข้าไปถึงเนื้อในผ้า แล้วจึงใส่ลูกชด ลักษณะเป็นเมล็ดเล็ก ๆ สีน้ำตาล ขนาดเท่าเมล็ดตองุ่น ประมาณ 1 กำมือ ลูกชดนี้เมื่อถูกน้ำร้อนจะคลายยางออกมาเป็นเมือกกลิ่นเหม็น ๆ เหมือนแป้งและมีกลิ่นหอมอ่อน ๆ อีกด้วย ลูกชดนี้จะทำให้ผ้าแข็งตัวเหมือนลงแป้ง เวลาตากแห้งแล้วนำไปรีดผ้าจะเป็นเงามันและอยู่ตัว ต่อจากนั้นจึงนำผ้าที่ต้องการต้มใส่ไปที่ละผืน แล้วใช้ไม้เขี่ยกลับไปกลับมาให้คลายสิ่งสกปรกออกแล้วจึงนำขึ้นและใส่ผืนใหม่ลงไป ทำเช่นเดียวกันจนหมดผ้า แล้วจึงนำไปตากให้แห้ง

4. ส่วนผ้าแถบหรือผ้าสไบ โดยมากเป็นผ้าที่เบาบาง ทำด้วยแพรไหม เช่น ผ้าวิลาส ผ้าสาหลู มักไม่มีใครสกปรกจึงไม่จำเป็นที่จะต้องซักหรือทำความสะอาดบ่อยนัก แต่วิสัยของสตรีชาววังนั้นจะต้องทำความสะอาดและอบร่ำให้มีกลิ่นหอมอยู่เสมอ การซักผ้าชนิดนี้ไม่จำเป็นต้องต้ม เพียงแต่ซักน้ำให้สะอาดตากให้แห้งแล้วจึงนำมาจิบ วิธีจิบก็มีต่าง ๆ กันบางคนใช้จิบด้วยมือช่วยกัน 2 คน จิบคนละข้าง วิธีนี้ผู้ทำจะต้องมีความชำนาญสูง เมื่อจิบแล้วจึงนำของหนัก ๆ มาทับไว้ให้เรียบและอยู่ตัว หรือบางคนใช้วิธีมัดหัวท้ายและกลางเพื่อให้จิบอยู่ตัว มีบางคนที่มีความสามารถจิบคนเดียวโดยใช้หัวแม่เท้ากับนิ้วถัดไปคิบไว้แล้วจิบที่ละข้าง วิธีเช่นนี้มักถูกตำหนิว่าเป็นวิธีของไพร่ ชาววังจึงไม่มีใครนิยมทำกัน อีกวิธีหนึ่ง

เป็นวิธีของผู้มีฐานะ คือใช้เครื่องอัดกลีบผ้า ลักษณะเป็นไม้ 2 แผ่น ตั้งขนานกันบนไม้อีก แผ่นหนึ่ง ทำให้เกิดร่องระหว่างไม้ทั้ง 2 แผ่น เวลาใช้จับผ้าสไบใส่ลงไประหว่างร่องที่ละชั้น จากนั้นใช้ไม้อีกชิ้นหนึ่งที่มีความกว้างเท่ากับร่องไม้เรียกว่าลิ้นอัด ทับลงไป ใช้เชือกมัดปลายผ้าที่ไหลออกมาทั้ง 2 ด้าน หรือใช้ไม้ใหญ่ทับหัวทับท้าย เมื่อเวลาแกะเชือกและดึงไม้ลิ้นออกจะได้ผ้าสไบที่มีกลีบงดงามและคงทน

5. มีผ้าบางชนิดไม่จำเป็นต้องใช้ลูกชัต เช่น ผ้าเข้าขาบ ผ้าเยียรบับ ผ้าตาด และผ้าอัตลัดก็จะใช้วิธีทำความสะอาดด้วยน้ำมะพร้าว แล้วนำมานึ่งแทนการต้ม การนึ่งก็เป็นวิธีการที่ทำให้ผ้ามีกลิ่นหอมเช่นเดียวกัน โดยนำเครื่องหอมต่าง ๆ เช่น ชะลูด ลูกชัต ใบเตย ใบเนียม มาต้มกับน้ำ แล้วนำผ้าที่ทำความสะอาดแล้วแต่ยังเปียกอยู่ใส่ที่นึ่ง นึ่งด้วยไฟอ่อน ๆ ให้กลิ่นน้ำเครื่องหอมอวลอบกำขาบเข้าไปในเนื้อผ้าจากนั้นจึงนำไปตากให้แห้ง

6. ผ้าบางชนิดส่วนมากเป็นพระภูษาหรือผ้านุ่งนั้นจะต้องผ่านกรรมวิธีอีกวิธีหนึ่งหลังจากซักตากแล้ว คือวิธีที่จะทำให้ผ้าเป็นมันวาวสวยโดยใช้เปลือกหอยโข่งหรือหินโมรา นำด้านที่เกลี้ยงถูไปมาบนผ้าจนเนื้อผ้าขึ้นเงา ในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน พลตรีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช บรรยายวิธีการขัดผ้าให้เรียบเป็นมันวาวไว้ว่า

“...แต่พระภูษาหรือผ้าลายที่เสด็จทรงนั้น เมื่อซักแล้วก็ส่งไปให้คนขัดหลังตำหนักซึ่งออกจะเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะขัดด้วยหินโมรา ผูกมัดไว้กับไม้ไผ่ลำหนา อีกปลายหนึ่งมัดด้วยหวายไว้กับชื้อคลี่ผ้าลายที่ซักแล้วออกไปเบื้องล่าง แล้วก็โยกลำไม้ไผ่ไปทำให้หินโมรานั้นกดเนื้อผ้าจนขึ้นมัน ขัดไปทีละส่วนจนหมดผืน พลอยเคยลองโยกไม้ขัดผ้านี้ดูบ้างแต่ก็ไม่ไหวเพราะตัวยังเล็ก ต้องใช้ผู้ใหญ่ที่ลำสันแข็งแรงเอาการอยู่...”

7. สมัยต่อมานอกจากหินโมราหรือเปลือกหอยโข่งแล้วยังใช้ลูกป็นโบราณ เปี้ยหรือกันขวด ขัดผ้าให้มันเป็นเงาแทน การขัดผ้านี้เป็นงานค่อนข้างหนัก จึงมีผู้รับจ้างขัด คิดราคาตามเนื้อผ้า ถ้าผ้าเนื้อดีราคาก็แพง ผ้าเนื้อเลวราคาก็ถูก ในขั้นตอนนี้ชาววังยังมีวิธีย้อมผ้าหรือแต้มสีผ้าที่ใช้ขนาน ๆ จนดอกหรือสีซีดแล้ว ก่อนอื่นต้องลอกสีเดิม โดยชุบน้ำผ้าที่จะลอกสีให้เปียกแล้วนำไปซิงพิดตากแดดแรง ๆ ทำเช่นนี้หลาย ๆ ครั้งจนหมดสีเดิม แล้วจึงย้อมสีใหม่หรือแต้มดอกใหม่ด้วยสีที่ได้จากธรรมชาติ ได้แก่ ใบไม้ ดอกไม้ และลูกไม้ที่หาได้ในวัง คือ สีจำปาได้จากลูกพุด สีแสดได้จากลูกคำ สีเหลืองได้จากขมิ้นชัน สีแดง สีส้มได้จากดอกกรรณิการ์ สีเขียวได้จากใบยอ สีเขียวอ่อนได้จากใบแค เป็นต้น เสร็จกรรมวิธีนี้แล้วก็ได้ผ้าใหม่ที่สดใสกว่าเดิม

8. ขั้นตอนที่ต่อจากการทำความสะอาดผ้า จึงถึงขั้นตอนการทำผ้าให้เรียบ วิธีทำให้เรียบอย่างสวยงามคือนำมาเข้าเครื่องหนีบ ลักษณะเป็นลูกเหล็กท่อนโตกลมยาววางซ้อนกัน 2 ลูกบนขาตั้งสูง มีลูกบิดเป็นมือถือจับหมุน เมื่อจะใช้ก็ปูผ้าแบทั้งผืนใส่เข้าไปในระหว่างลูกเหล็กและหมุนให้ผ้าผ่านลูกเหล็กออกมาทีละชนิด วิธีนี้จะทำให้ผ้าเรียบเหมือนรีดด้วยเตารีด แต่ผ้าบางชิ้นซึ่งเป็นฉลองพระองค์ที่รีดยากจะส่งไปรีดที่สิงคโปร์ก็มี

9. หลังจากผ่านขั้นตอนการทำความสะอาดและรีดเรียบแล้ว ก็ถึงขั้นตอนการอบผ้าซึ่งก็เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่ทำให้ผ้านุ่มหอมของชาววังนั้นมักกลิ่นหอมติดกระดาน วิธีร่ำผ้า คือนำผ้าที่ซักรีดเรียบเรียบร้อยแล้วใส่ในโถหรือหีบห่อซึ่งมีลักษณะแน่นทึบ เช่น ถ้าเป็นโถก็ต้องเป็นโถเคลือบขนาดใหญ่ทรงมณฑปหรือทรงกลอง ถ้าเป็นหีบไม้ก็ต้องเป็นหีบไม้อุโลก ซึ่งทั้งโถและหีบนี้เมื่อปิดแล้วกลิ่นและควันจะระเหยออกมาไม่ได้ เครื่องหอมที่ใช้ในการร่ำมีกำยาน กฤษณา จันทน์หอม ชะมดเช็ด หรือ ชะมดเชียง เทียนอบ น้ำตาลทรายแดง ทั้งหมดบดจนเป็นผงละเอียด เวลาใช้ตมกับผงเครื่องหอมโรยลงบนก้อนถ่านเล็ก ๆ ที่เผาไฟจนแดง โรยจนมิดก้อนถ่านเพื่อให้เกิดควัน แล้วจึงปิดฝาโถ หรือผ้าหีบเพื่ออบควัน ให้กลิ่นหอมจับเนื้อผ้า ทำเช่นนั้นจนกลิ่นหอมซาแรกเข้าไปในเนื้อผ้า ขั้นตอนสุดท้ายของการทำความสะอาดผ้าคือการอบผ้า โดยนำผ้าที่ผ่านการร่ำมาแล้ว นำมาใส่โถหรือหีบสำหรับเก็บ ก็จะทำดอกไม้สดที่มีกลิ่นหอม เช่น สารภี ประยงค์ จันทน์กะพ้อ ชะลูด ชมนาด เทียนกิ่ง การะเกด พุทธชาติ เขี้ยวกระแต มะลิ หรือไม้ที่ใช้กระแจะติดไว้บนผ้าหีบ เมื่อถึงสมัยที่มีน้ำมันหอมที่หุงจากกลีบดอกไม้ต่าง ๆ ก็จะใช้น้ำมันหอมชุปกับผ้าขาวบางพับวางไว้ในหีบแล้วจึงปิดฝา กลิ่นหอมเหล่านี้ก็จะกำซาบจับเนื้อผ้า ชนิดหอมติดกระดานดังว่า สำหรับชุดฉลองพระองค์นั้นเมื่อผ่านการอบร่ำแล้วจึงพับซ้อนกัน 3-4 ผืนยก แล้วห่อด้วยผ้าขาวสะอาดให้มิดชิด ใส่ในตะกร้าหวายถัก แยกขึ้นไปส่งเจ้าหน้าที่แต่งพระองค์บนตำหนัก

10. กรรมวิธีดังกล่าวใช้สำหรับผ้าทั่วไป แต่ยังมีผ้าบางชนิดที่ถักทอเป็นพิเศษ คือ ใช้เส้นโลหะเงินหรือทองเป็นส่วนผสมในการถักทอ เวลาซักจึงต้องระมัดระวัง มีวิธีซักแตกต่างจากผ้าธรรมดา คือ ต้องแผ่ผ้าให้อยู่ในแนวราบเสมอภาชนะที่ใช้ซัก ซึ่งต้องมีขนาดค่อนข้างใหญ่เพื่อผ้าจะได้มีรอยยับย่นน้อยที่สุด น้ำที่ซักก็มีใช้น้ำธรรมดา จะต้องเป็นน้ำมะพร้าว เพราะคนโบราณเชื่อกันว่าในน้ำมะพร้าวมีสารชนิดหนึ่งที่มีคุณสมบัติกำจัดความสกปรก รักษาสีของผ้าให้ติดทนนาน เมื่อน้ำมะพร้าวมีสีสกปรกก็รินทิ้งแล้วเปลี่ยนน้ำมะพร้าวใหม่ หรือใช้ผ้านุ่ม ๆ ค่อย ๆ เช็ดเบา ๆ เมื่อสะอาดดีแล้วจึงใช้ผ้าชุบน้ำเปล่าเช็ดความหวานของน้ำมะพร้าวออก จากนั้นจึงนำไปนึ่งหรืออบร่ำต่อไป

11. การเก็บฉลองพระองค์ที่เป็นฝ้ายทองหรือเงินนั้นจะพับเก็บไม่ได้ เพราะเส้นทองที่ทอไว้จะมีรอยถักไม่สวยงาม เวลาเก็บจึงต้องวางลงบนผ้าขาว แล้วเอาผ้าขาววางปิดทับอีกชั้นหนึ่ง จึงนำมาม้วนกับแกนกระดาษกลมโตแบบท่อน้ำ วางเก็บไว้ในตู้กับด้วยเครื่องหอมต่าง ๆ ในสมัยที่รับวัฒนธรรมต่างประเทศมาใช้นั้น ฉลองพระองค์เสื้อแบบยุโรปจะใส่ม้าแขวนและหนุนบริเวณไหล่ด้วยผ้านุ่มหนา ๆ ทั้งสองข้างแขวงเรียงไว้ในตู้ ฉลองพระองค์ยกทองนี้เมื่อเก่าหรือไม่ทรงใช้แล้วจะโปรดให้หน้าไปเผาไฟเพื่อให้เส้นทองที่ทอหลอมละลายแยกตัวจากผ้าสามารถนำมาหลอมใช้ประโยชน์ต่อไปได้อีก

12. วิธีการทำความสะอาดฉลองพระองค์หรือเสื้อผ้าของชาววังนั้นเป็นกรรมวิธีที่ชาววังคิดค้นขึ้นมาจากสติปัญญาการสังเกตและการทดลองจนได้ผลลงตัว และถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับชนกลุ่มนี้ แต่เมื่อวิทยาการสมัยใหม่หลังไหลเข้ามา วิธีการเหล่านี้ก็จะถูกลืมเลือนเพราะความไม่สะดวกต่าง ๆ ปัจจุบันแม้จะมีบางคนรำลึกถึงกลิ่นอายของกรรมวิธีนั้น แต่ก็รู้สึกว่าร่ำสมัยและเสียเวลา จึงทำให้วิธีทำความสะอาดแบบชาววังเป็นเพียงความทรงจำที่เล่าขานสืบต่อกันมาเท่านั้น